

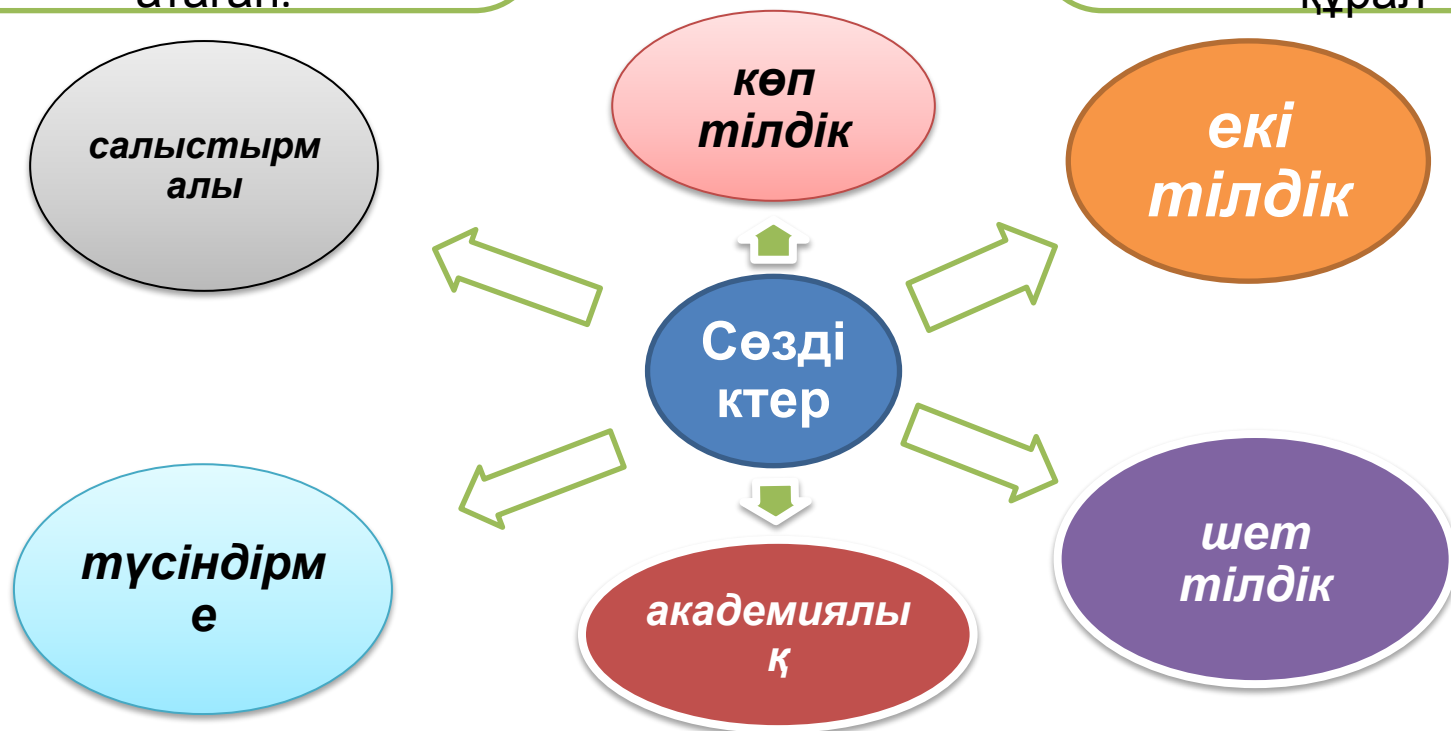
Сөздіктердің түрлері

Орындағандар: Ақсейіт Анар
Шериязданова Гүлчехра
Қабылдаған: Дюсембина
Гүлсамал

Қазіргі қазақ тілі лексикасын меңгеру үшін қазақ тілінің сөздік құрамындағы сөздерді зерттеп, олардың стильдік айырмашылығын білу керек. Ол үшін қазақ тілінің сөздіктерін пайдалана білу керек.

«Сөздік» деген ұғым бұрын бір ғана атау болған, қазір түрлі мәнді, кең мағыналы сөз. Сөздікті көне түрік тілдерінде **лұғат** деп атаған.

Сөздік – белгілі бір тілдің сөздік құрамындағы жалпы я белгілі бір саладағы жеке сөздердің алфавиттік тәртіппен тізіліп, жүйеге түскен құрал

Түсіндірме сөздіктер адамзат тарихының әрқилы кезеңдерінде, әртүрлі мақсат- мүдделерге сай, алуан түрлі жүйе мен құрылымда жасалып келеді. Мәдениет үлгілері ертерек хатқа түсіп, жазба дәстүрі үздіксіз дамып келе жатқан елдерде бұл сала – халықтық білім мен біліктің шежіресі іспеттес.

Түсіндірме сөздік екі түрлі жолмен жасалады.

Бірінде – тілдегі сөздер алфавит тәртібімен реестр етіліп беріледі;

екіншісінде – сөздік ұя жүйесімен жасалады. Мысалы, орыс тілінің академик В.И.Даль жасаған түсіндірме сөздігі ұя жүйесімен берілген . Мұндай сөздіктің пайдалы жағы – кітаптың көлемін ықшамдайды, берілетін сөз саны азаяды, төркіндес сөздер топталады, сөз төркіні көрінеді. В.И.Дальдің сөздігінде 200 мыңнан астам сөз болса, Д.Н. Ушаковтың сөздігінде 85000 сөз бар, бірақ екеуі көлем жағынан қарайлас. Ал ұялы сөздіктен іздеген сөзді табу қиын. Сондықтан ұя жүйесімен жасау осы күнгі

Түсіндірме сөздік бір тілдің негізгі сөз байлығын қамти отырып, сол тілдің әдеби тілінің нормасын қалыптастырады. Сондықтан оны норматив сөздік деп те атайды.

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ТҮСІНДІРМЕ СӨЗДІГІ – қазақ тіліндегі сөздердің мәнін ұғындыратын лұғаттық, анықтамалық құрал. Тіліміздің лексика-граммататикалық, мағыналық, стильдік үлгілерін көрсетеді.

Сөздік екі рет жарық көрген

1) екі томдық түсіндірме сөздік (1959 – 61, жалпы редакциясын басқарған – академик І. Кеңесбаев). Мұнда 18135 сөз, 3371 фразеологиялық тіркес қамтылған;

2) он томдық академиялық сөздік (1974 – 86, жалпы редакциясын басқарған – А. Ысқақов). Мұнда 66 мың 994 атау сөз, 24 мың 508 фразеологиялық тіркес қамтылған, барлығы 91 мың 502 лексикалық бірлік алынып, оларға 103 мың 708 мағыналық сипаттама берілген.

Сөздердің қазақ тілінің бүгінгі қолданысында бар екендігін дәлелдеу үшін 1089 автордың 2597 кітабынан, 180 жеке кітап пен жинақтан, 12 аударма әдебиеттен, 17 оқулықтан, 14 журнал мен 7 газеттен – барлығы 2827 жазба нұсқадан жалпы саны 250 мыңға жуық мысал-үзінділер келтірілген.

Диалектологиялық сөздіктер

Диалектологиялық сөздіктер және оларды құрастыру белгілі бір ғылыми мақсатты көздейді. Орыс тілінде бірнеше диалектологиялық сөздік жарыққа

Салыстырмалы сөздіктер

Салыстырмалы сөздіктер ғылыми мақсатты көздейді. Онда туыстас тілдердегі ортақ түбірлес сөздер беріледі.

Этимологиялық сөздіктер.

Этимологиялық сөздік белгілі бір тілдегі сөздердің шығу төркінін, олардың бастапқы мағыналарымен дыбысталу түрін айқындап көрсетуді мақсат етеді.

Синонимдер сөздігі

Синонимдер сөздігіне синонимдік қатарлар беріліп, әр бір синонимдік қатардың құрамындағы мәндес сөздердің мағыналық ерекшеліктері мен қолдану ерекшеліктері түсіндіріледі.

Фразеологиялық сөздіктер

Фразеологиялық сөздік белгілі бір тілдегі әр түрлі фразеологиялық оралымдарды қамтиды, олардың мағыналарын түсіндіреді.

Аударма сөздіктер

Аударма сөздіктердің екі түрі бар: оның бірінде белгілі бір шет тілдегі сөздер мен фразеологизмдер ана тіліне аударылып беріледі де, екіншісінде, керісінше, ана тіліндегі сөздер мен фразеологизмдер шет тілге аударылады.

Терминологиялық сөздік белгелі
бір тілдегі ғылым мен техника өнер,
білім саласындағы арнаулы
атаулардың сөздігі.

*Терминологиялық сөздіктер жеке
бірсалаға арналмай жалпы терминдерге
арналып келеді.*

«Атаулар сөздігі» , «Қазақ тіліндегі
терминдер» «Терминология сөздігі» бұлар
Қазан революциясынан бергі уақытта
қалыптасқан термин сөздігі

*Терминологиялық сөздік әр түрлі
техника, ғылым салаларына
қатысты терминдерді қамтып,
олардың білдіретін ұғымдарын
түсіндіріп беруді мақсат етеді*

Аударма сөздік лингвистикалық сөздіктің бір түрлі.
Аударма сөздік екі тілді немесе көртілді болып келеді.

Аударма сөздіктің негізгі объектісі белгілі бір тілдегі сөздер мен тұрақты сөз тіркестерін екінші тілдегі тәржімалау

Аударма сөздік лексикография ғылымының принциптеріне сәйкес жасалады. Сөздер әліпби тәртібімен беріледі.

Аударма сөздіктер екінші тілді оқып үйренуге, тілдерді оқыту үйрету процесінің тиімді жолға қойылуына,

сондай-ақ тәржіманың ғылым практикалық жұмыстарының жоғары деңгейде қалыптасуына игілікті ықпал етеді.

